

ROOISE STREKEN 37 ETYMOLOGIE EN ZO VAN DE ROOISE BUREN deel III

Ruziemakende dorpen fuseren

Uitgerekend met Schijndel en Veghel, de dorpen waar Rooi in de loop der eeuwen het meeste ruzie mee heeft gehad, is Sint-Oedenrode in 2017 gefuseerd. De ruzie met Schijndel heeft meer dan 400 jaar geduurd en ging over de hei tussen de twee dorpen. Deze hei was belangrijk voor het vee en de plaggen dienden als mest en brandstof. Al in 1451 joegen Rooise heidemeesters de Schijndelnaren van de hei af, sloegen ze in de boeien als ze hen daar betrapt en namen hun vee in beslag. Door het armere Schijndel werden rechtszaken gevoerd en petitie's aangeboden aan de verschillende overheden en rechtbanken over het bezit en gebruik van de hei. In 1649 werden grensheuveltje door Rooi s opgeworpen maar door Schijndel betwist. Hetzelfde gebeurde met grenspalen in 1750 en toen Rooi in 1849 een deel van de hei wilde verkopen protesteerde Schijndel. Pas in 1869 worden de perikelen tussen beide dorpen over de Rooise en Schijndelse heide definitief opgelost.

Rooi en Schijndel betwistten elkaar meer dan 400 jaar het bezit en gebruik van de hei

Ook met Veghel heeft Rooi langdurig in de clinch gelegen. Hier vormde de zeggenschap over Eerde het twistpunt, een dorp dat gedeeltelijk bij Rooi Veghel en Schijndel hoorde. Deze ruzie heeft ruim 250 jaar geduurd en was vooral een zaak tussen Rooi en Veghel. Zo was er bijvoorbeeld afgesproken dat iemand bij het dorp hoorde waar men ter kerke ging. Als dat Sint-Oedenrode was, dan hoorde men bij Rooi, was het Veghel, dan was je Veghelnaar. Men betaalde uiteraard belasting aan het dorp waar men bij hoorde. Maar dit ging fout, want in Veghel hoefde men minder belasting te betalen dan in Rooi en Eerdse boeren die bij Veghel hoorden, mochten hun koeien van het Veghelse bestuur gratis laten weiden op Veghelse grond. Dit zette uiteraard kwaad bloed in Rooi en alleen met de grootste moeite en intimidatie konden de Rooise boeren uit Eerde onder de duim gehouden worden. De gemeentesecretarissen van beide dorpen, die allebei de dorpsadministratie wilden bijhouden, speelden bij deze intimidatie een zeer kwalijke rol.

Veghel en Sint-Oedenrode ruzieden om Eerde

Het probleem dacht men in 1769 opgelost te hebben door te bepalen dat iemand in het dorp woonde waar het woonhuis stond. Het gevolg hiervan was dat een aantal Rooise boeren hun boerderij afbraken en op Veghelse grond weer opbouwden. Pas in 1966, toen heel Eerde onder het bestuur van Veghel kwam, was de ruzie voorbij. En sinds 2017 is het lood om oud ijzer want nu zijn Sint-Oedenrode, Veghel en Schijndel samengegaan in Meierijstad. De naam Eerde betekent 'beploegde grond, bouwland'.

Schijndel

De naam Schijndel komt de eerste keer in 1299 voor, geschreven als 'Skinle', toen Hertog Jan II het octrooi gaf voor de oprichting van de Koevingse molen op de grens van Schijndel, Veghel en Rooi. De naam Scijndel of Skinle kan op twee manieren verklaard worden. De meest waarschijnlijke is dat de naam duidt op een eikenbos (het tweede deel van het woord betekent loo of bos) waar schors, 'skin' vandaan gehaald werd om 'run' van te maken. Run werd gebruikt als traditionele looistof voor het looien van huiden. Er wordt echter ook wel beweerd dat Schijndel 'spookbos' betekent. 'Schijn' zou dan 'spook' betekenen omdat 'schijn' een variant van 'schim' is en het achtervoegsel 'del' is hetzelfde als bij de eerste verklaring, namelijk 'loo' of bos.

***Jan van Amstel, Schijndelse zeeheld 1618-1669,
geschilderd door Abraham van den Tempel***

Een zeer merkwaardige bekende Schijndelnaar is Jan van Amstel. Hij is namelijk een zeeheld, terwijl er in of rondom Schijndel geen zee te bespeuren valt. Zeehelden verwacht je bij de Hollands-Zeeuwse geschiedenis, niet bij de Brabantse en zeker niet die van de Meierij. De moeder van Jan kwam uit Schijndel en zijn vader uit Gemert. Het grootste deel van zijn volwassen leven woonde en werkte hij niet in Schijndel, zelfs niet in Brabant. Pas na zijn carrière als militair en als 'zeeheld' keerde hij in 1669 naar Schijndel terug. Hij had in 1667 in de plaats waar hij een deel van zijn jeugd had doorgebracht een huis gekocht. Jan heeft gevochten aan de zijde van de bekende Nederlandse zeehelden Maarten Tromp en Michiel de Ruyter in de Eerste en Tweede Engelse Zeeoorlog, respectievelijk van 1652 tot 1654 en van 1665 tot 1667. In 1668 raakte hij tijdens een gevecht op de Middellandse Zee bij de bescherming van de koopvaardijvloot zwaargewond en hij kreeg het jaar daarop eervol ontslag. Terug in Schijndel stierf hij nog in datzelfde jaar. Jan van Amstel ligt begraven in de Sint Servatiuskerk in Schijndel met op zijn grafsteen een gedicht van Vondel.

Zijtaart, gemeente Veghel, nu Meierijstad

Behalve Eerde dat lange tijd bij drie dorpen hoorde en uiteindelijk gemeente Veghel werd, grensde ook het Veghelse kerkdorp Zijtaart aan Sint-Oedenrode. De naam van het dorp kwam in de 14^e eeuw voor als 'Zitert', in de 15^e als 'Zitart', in de 17^e als 'Sijttart', in de 18^e als 'Zyttert' en in de 19^e als 'Seitaart'. Er zijn een tweetal naamsverklaringen voor Zijtaart. De eerste en oudste verklaring is dat Zijtaart het 'zijwaarts gelegene' betekent. Hiermee wordt dan de ligging ten opzichte van de parochiekerk van Veghel bedoeld. Maar volgens de Zijtaartse historicus Martien van Asseldonk is het logischer dat hiermee verwezen wordt naar een oudere kerk, namelijk die op het oude domeingoed de Boekt.

De tweede verklaring komt uit het Middelnederlands. 'Sijt' betekent dan 'breed' (denk aan het huidige wijd en zijd) en 'aard' is 'bebouwde grond, of bouwland' (denk aan het huidige woord geaardheid). Zijtaart betekent dan zoiets als 'breed bouwland'.

Cabaretier Theo Maassen groeide op in Zijtaart

De populaire cabaretier Theodorus Wilhelmus Maassen, geboren in 1966 te Oegstgeest, groeide op in Zijtaart. Kenmerkend voor zijn conferences zijn de harde humor en zijn maatschappijkritiek.

Veghel

Oudere schrijfwijzen van Veghel zijn: 'Vehchele' en 'Vegghele' (13^e eeuw), 'Vechle' 'Vechghel' 'Vehchel' (14^e eeuw), 'Vechel' en 'Vecchel' (16^e eeuw). Het eerste deel van de naam kan mogelijk 'vigge' of 'jong varken' betekenen en het tweede deel 'el' of 'le' komt van 'loo' en betekent 'bos' of in dit geval misschien 'poel'. Veghel betekent dan "poel of bos voor jonge varkens". Het hoeven niet per se varkens te zijn, want er is ook een theorie die zegt dat 'vege' een versteende vorm van het Germaanse woord 'fehu' of 'vee' is. Tenslotte is er ook nog een hele andere veronderstelling die aan 'vechel' de betekenis geeft van 'grindbank aan en onder de oppervlakte'. De keuze is dus reuze!

Carnaval in Veghel, Kuusseगत

Tijdens het carnaval wordt Veghel het Kuusseगत genoemd. Een 'kuus' staat in grote delen van Limburg en Brabant voor een varken maar in onze contreien is een kuus een kalf. De grens tussen de naamgeving varken of kalf wordt in Oirschot bij de Schutskuil aangegeven door de kuusepaal aan de Oude Grintweg. Daar verandert een kuus van een varken in een kalf.

Hoewel het logo van de kuusseगतters duidelijk geen varken voorstelt, heeft het toch meer weg van een koe dan van een kalf. Over het gat is geen discussie nodig, het is heel goed te herkennen. De Veghelaren worden Kuusseगतters genoemd omdat Veghel in de 19^e en begin 20^e eeuw bekend stond om haar kalvermarkt. Uiteraard is dat verklaarbaar, het verschil is niet zo groot want als je maar lang genoeg wacht kan een kalf van lieverlee uitgroeien tot een koe. Bovendien had 'onze pap' het altijd over de 'kuuskes' als hij zijn kalveren bedoelde en als hij de aandacht van zijn koeien wilde hebben scandeerde hij: 'kuus, kuus, kuus'! De kuussen reageerden meestal op zijn lokroep met gepast enthousiasme.

Meerijstad, extra bureu

Sint-Oedenrode, Schijndel en Veghel vormen samen de nieuwe gemeente Meerijstad. De inwoners mochten een keuze maken uit de namen Meerijstad, Land van Rode en Koeving. Meerijstad won met bijna 42% van de stemmen. Saillant detail was echter dat slechts 7.6% van de kiesgerechtigden een stem uitgebracht had. Meerijstad verwijst naar de Meierij van 's-Hertogenbosch, een streek in Brabant met Sint-Oedenrode als hoofdplaats van Peelland, een van haar vier kwartieren. Het bestuurscentrum van Meerijstad bevindt zich ook nu in Sint-Oedenrode. Verder wordt Veghel ook al de Parel van de Meierij genoemd en Sint-Oedenrode staat bekend het Groene Hart van de Meierij. Maar of Meerijstad daadwerkelijk een stad is blijft discutabel. Veghel en Schijndel zijn geen steden en ook Sint-Oedenrode is eigenlijk gewoon een dorp, hoewel het al bijna 800 jaar geleden vrijheidsrechten kreeg. Het is misschien wel een stad als naar het aantal inwoners (meer dan 80.000) gekeken wordt, maar of de 13 kernen of dorpen en de 54 buurtschappen van

Meierijstad door samen een nieuwe gemeente te vormen een stad worden, is nog maar zeer de vraag. In elk geval kent Veghel wel een Stadhuisplein en was er vóór de fusie al een Stadhuis.

De drie voormalige gemeentes die Meierijstad vormen

Het woord meier is van oorsprong een Latijns bijvoeglijk naamwoord 'maior' dat 'grotere of oudere' betekent'. Vanaf de vroege middeleeuwen wordt het woord meier gebruikt als zelfstandig naamwoord voor de functie van een beambte in dienst van de landsheer, in dit geval van de Hertog van Brabant en later van de koning van Spanje. De meier was zijn plaatsvervanger in dit gebied dat naar hem of beter gezegd naar zijn functie genoemd werd: Meierij. Hij was belast met het bestuur, de financiën en de rechtspraak. Toen in 1629 Den Bosch in handen van de Staatsen kwam, werd niet langer de term Meier gebruikt maar Hoogschout. De naam voor het ambtsgebied bleef echter bestaan: Meierij. Het grondgebied van het huidige Meierijstad omvat slechts deel van de Meierij.

De 13 dorpen of kernen van Meierijstad

Sint-Oedenrode grenst sinds het opgaan in Meierijstad niet langer aan acht maar aan zes gemeentes. De nieuwe gemeente Meierijstad en dus ook indirect Sint-Oedenrode, grenst aan tien andere gemeentes. Uiteraard zijn dit de zes gemeentes waar Rooi eerder aan grensde én, via haar fusiepartners, aan vier nieuwe gemeentes: Bernheze, Uden, Boekel en Gemert-Bakel. De doelstelling van de Heemkundige Kring De Oude Vrijheid beperkt zich echter tot de bestudering op heemkundig gebied van 'de gemeente Sint-Oedenrode en de aangrenzende gemeenten'. En hoewel Sint-Oedenrode als zelfstandige gemeente sinds 2017 niet meer bestaat is deze doelstelling onveranderd: bestudering van Rooi en directe omgeving. Volstaan wordt dan ook enkel de betekenis van deze plaatsen weer te geven. De herkomst van de naam Uden is zeer onzeker. Het Germaanse woord 'uthwo' dat 'ochtendgloren' of 'morgenwei' zou betekenen, komt misschien nog het meest in aanmerking. Boekel betekent 'beukenbos', 'boek' is 'beuk' en de uitgang 'el' is 'loo' of bos.

Gemert komt van het woord 'germ' dat 'meer, plas of afgesneden rivierarm' betekent. Hier duidt het op 'plaats waar vennen zijn'. Ook Bakel heeft weer de uitgang 'el', dat de betekenis heeft van 'bos en 'bak' is een 'hoogte of rug' (denk hierbij aan het Engelse woord 'back'). Het kan echter ook afstammen van 'bake' dat 'varken' betekent. Dit is dan weer verwant aan het Engelse woord 'bacon'. Bernheze tenslotte is een naam die uit twee delen bestaat. Een 'bern' of 'born' betekent 'water of bron' en met 'hese' wordt een bos bedoeld. De naam betekent dus 'water en bos'.

Door: heemkundige kring 'De Oude Vrijheid', werkgroep geschiedenis

Contact: secretariaat@oudevrijheid.nl

Extra informatie op www.oudevrijheid.nl klik op 'Publicaties' en dan op Rooise Streken.

**HEEMKUNDIGE KRING
DE OUDE VRIJHEID
Sint-Oedenrode**